

KUVA-YI MİLLİYE'NİN GELİRLERİ*

Nuran KOLTUK**

Özet

Mondros Mütarekesi ile I. Dünya Savaşı'nı sonlandırdığını düşünen Osmanlı Devleti yaklaşık yedi ay sonra İzmir'in işgaliyle karşı karşıya kalmıştı. Osmanlı Devleti için mütarekenin maddelerinin uygulanış şekli beklenmedik bir seyir izledi. İzmir'in işgali, daha önce temelleri atılan mücadele etme fikrine ivme kazandırdı. Osmanlı ordularının savaşmaması, halka dayalı bir yol izlenmesi gereğini ortaya koydu. Böylece ortaya çıkan "Kuva-yı Milliye Hareketi" Milli Mücadele'nin ilk bir buçuk yılını kapsayan bir hareket olmuştur. Düzenli ordunun kuruluşuna kadar mücadelenin sürdürülebilmesi için maddi kaynaklara, silah ve cephaneye ihtiyaç duyulmuştur. Oysa 1911 yılından itibaren neredeyse sekiz senedir savaşan devletin ekonomik durumu son derece kötüdür. Kaynakları tükenmiş, halkın üretim yapabilecek kesimi savaşlarda yok olmuş, verimli arazilerin bulunduğu bölgeler ise işgal edilmiştir. Tüm bu ekonomik yoksunluğun yanı sıra İstanbul Hükümeti'nin Milli Mücadele karşıtı tutumu ve halkın manevi durumunun da kötülüğü hareketin yürütülmesini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu makalede Kuva-yı Milliye'nin mücadele boyunca ihtiyaç duyduğu maddi geliri nasıl temin ettiği incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Kuva-yı Milliye, iane, vergi, zahire, mal sandıkları*

Abstract

INCOMES OF NATIONAL FORCES

The Ottoman Empire, having thought that it ceased the First World War with Mondros Armistice, came up against the occupation of İzmir after nearly seven months. The application process of the articles of the armistice developed unexpectedly for the Ottoman Empire. The occupation of İzmir accelerated the idea of struggle, the foundations of which had already been laid. The inability of the Ottoman armies for war proved the necessity of following a path based on the people. Thus, "The Movement of National Forces" emerged and continued for the first one and a half year of the National Struggle. In order to resume the national struggle until the regular army was founded, financial resources and armament were required. However, the economic condition of the state which had been figh-

ting for approximately eight years since 1911 was desperately bad. Its resources were exhausted, the section of the people able to produce had died in wars and the fertile regions had been occupied. In addition to this economic deprivation, the hostile manner of Istanbul government against the National Struggle and the poor mood of the society influenced the movement negatively. In this article, it will be studied how the National Forces provided the income needed during the struggle.

Key Words: National Forces, relief, tax, grains, subdivisions of treasury

Giriş

Sözlük karşılığı “*Milli Kuvvetler*” demek olan “Kuvâ-yı Milliye” terimi bu ifadenin çok dışında anlamlar içerir. Kavramın ilk kez kullanılışı hakkında yeterli bilgi olmamakla birlikte İkinci Balkan Savaşı’nda Edirne’nin geri alınması sırasında kurulan sivil güçler için kullanıldığı bilinmektedir¹. Başlangıçta Kuva-yı Milliye; “*daha çok muvazzaf askeri birlikler dışında, eli silah tutan savaşılabir kişilerden kurulan birlikler, çeteler için kullanılmıştır*”¹. Benzer tanımlamalarda da gerilla savaşı yapan silahlı kuvvetler², savunma birlikleri³, olarak yer almıştır. Kısaca Kuva-yı Milliye bir örgüt, silahlı birlik veya milis gücü⁴ olarak tanımlanmıştır.

Diğer taraftan zaman içerisinde bu anlamının dışına çıkıp, genişleyerek organize bir hareketi de tarif etmiştir. Kuva-yı Milliye kavramsal olarak; “... Yunan Ordusunun İzmir’i işgal etmesi ve Anadolu’da ilerleme girişimleri üzerine örgütlenen direniş hareketine verilen ad”⁵ dönüşmüştür. Diğer bir deyişle genel bir anlama bürünmüştür ki bu anlam “*Kuva-yı Milliye*” tabirini “*Milli Mücadele*”

(*) Bu makale İÜ Edebiyat Fakültesi Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı’nda Prof. Dr. Cezmi Eraslan danışmanlığında yapılmış ve 2010 yılında kabul edilmiş olan “Batı Anadolu’da Kuva-yı Milliye’nin Askeri ve Mali Kaynakları” adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir. Tez gözden geçirilip, genişletilerek 2015 yılında aynı adla kitaplaştırılmıştır.

(**) Öğr. Görevlisi, Namık Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-mail: nkoltuk@nku.edu.tr

¹ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, C. II, 3. Baskı, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 2009, s. 144.

² Kadir Kasalak, “*Kuva-yı Milliye’nin Askeri Açısından Etüdü*”, **ATAM**, Cilt: XIV, Sayı: 42, Kasım 1998, Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Özel Sayısı.

³ Yücel Özkaya, “*Kuva-yı Milliye*”, **ATAM**, C. VIII, S. 24, Temmuz 1992.

⁴ Hamza Eroğlu da “*Kurtuluş Savaşı’nın ilk çete ve silahlı savunma kuruluşu*” olarak tanımlamaktadır. Bkz. Hamza Eroğlu, **Türk İnkılap Tarihi**, 1. Baskı, İstanbul, MEB, 1982, s. 213. Gülcan da Eroğlu’na dayanarak ilk silahlı kuruluşlar olarak vermektedir. Bkz. Oğuz Gülcan, **Batı Anadolu’da Kuvayı Milliye’nin Oluşumu (1919-1920)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 186.

⁵ Ömer Faruk Tanrıverdi, **Kuva-yı Milliye (Kuvayı Milliye)**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1966, s. 66.

tabiri ile gittikçe örtüşürecektir⁶. Kuva-yı Milliye tanımı kullanıldığı anlama göre kendi kronolojisini de içerisinde barındırmaktadır. Eğer silahlı birlikler, gönüllüler, çeteler anlamında kullanılacaksa Kuva-yı Milliye birliklerinin kuruluşunu İzmir'in işgali⁷; sonlanmasını da düzenli ordunun kurulması olarak tarihlemek mümkün görülmektedir. Bir direniş hareketi olarak anlamlandırdığımızda ise Kuva-yı Milliye'nin başlangıcını yukarıdaki tanımlamanın aksine biraz daha geriye çekerek Mütareke'ye dayandırmak⁸ doğru olacaktır. Ancak bu durumda da Kuva-yı Milliye Hareketinin bitiş noktası düzenli ordunun kurulmasıdır. Şu halde Mondros Mütarekesi sonrasında gelişen işgallere karşı başlatılan Müdafaa-i Hukuk veya benzer adlarla oluşturulan cemiyetler hareketin sivil örgütlenmesini oluştururken, Kuva-yı Milliye birlikleri de silahlı örgütlenmeyi ifade etmiştir. Kuva-yı Milliye olarak adlandırılan süreç aslında Milli Mücadele'nin –ki bu mücadele Cumhuriyetin kuruluşuna kadar devam eder- yaklaşık ilk bir buçuk yılını kapsar⁹.

Bu çalışmada Kuva-yı Milliye, Milli Mücadele'nin ilk bir buçuk yıllık sürecini kapsayan organize bir hareket olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla Kuva-yı Milliye'nin gelirlerinden kasıt; Mayıs 1919-Kasım 1920¹⁰ tarihleri arasında hareketin finansmanıdır.

Hareket, her ne kadar işgallerin sonlandırılması noktasında tam bir başarı elde edememiş ise de işgallerin yayılmasını önlemiş ve Millî Mücadele'nin örgütsel alt yapısını oluşturmuştur. Osmanlı Devleti Mondros'ta imzaladığı ateşkes ile ordularını savaştan çekmiş ve kesin barışı getirecek bir antlaşmayı beklemeye başlamıştır. Oysa mütareke sonrasında müttefikler Doğu ve Güney'de başlattıkları

⁶ Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, Cilt: I, 11. Baskı, İstanbul, Kastaş Yayınları, 2004, s. 120.

⁷ İzmir'in işgali öncesinde kurtuluş çarelerinin daha çok cemiyetleşme faaliyetleri şeklinde olduğu bilinmektedir. Silahlı mücadele kararı ise İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin 17 Mart 1919'da İzmir'de yaptığı Büyük Kongre'de alınmıştır. Bu kararın alınmasında ise Paris Barış Konferansı'nda İzmir'in Yunanlılara verilmesi ihtimali rol oynamıştır. Bkz. Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, Cilt: I, 3. Baskı, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 2008, s. 303.

⁸ Kasalak, İstiklal Harbi'ni Mütareke sonrasında başlatmıştır. Bkz. Kasalak, **a.g.m.**

⁹ Selek'e göre bu tanım o kadar kabul görmüştür ki düzenli ordunun kuruluşundan sonraki mücadele dönemi bile bu şekilde adlandırılmıştır. Bkz. Selek, **a.g.e.**, s. 120.

¹⁰ Turan, **a.g.e.**, Cilt: 2, s. 231. 9 Kasım'da Bakanlar Kurulu bir kararname çıkararak Batı Cephesi'ni Batı ve Güney olmak üzere ikiye ayırmıştır. Batı Cephesi Albay İsmet İnönü'ye, Güney Cephesi de Albay Refet Bele'ye bağlanmıştır. Bu durum düzenli orduya geçiş için yapılmış bir düzenleme olup, düzenleme sonrasında hareketin yönetim merkezi tamamen BMM'dir.

işgali Batı'ya da kaydırmış ve İzmir'in işgali gerçekleşmiştir. İşgalleri ordu vasıtasıyla durdurmak yeni bir savaşı göze almaktır. Bu durum halka dayalı bir savunma gücünün oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Halkın savunmaya ikna edilmesi sonrasında oluşturulabilen milis birliklerinin sayısı artınca doğal olarak bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Askeri yapı örnek alınarak teşkilatlanmasına çalışılan Kuva-yı Milliye birlikleri için hem yönetim organları hem finansmanı giderek temel sorunlar olarak ortaya çıkmıştır. Hareket bu iki sorunu da bölgede yapılan kongrelerde çözmeye çalışmıştır. Düzenli bir gelire sahip olmayan hareketin finansmanı için ise kullanılabilen iki kaynak mevcuttur; ordu ve halk.

Halkın ve ordunun içinde bulunduğu durum ise karamsar bir tablo çizmektedir. 1911'de Trablusgarp, 1912-1913'de Balkan ve 1914'ten 1918'e kadar süren I. Dünya Savaşı ülke ekonomisi üzerinde derin yaralar açmıştır. Sanayi, ticaret ve tarım alanlarında büyük sıkıntılar mevcuttur. Yüzyıllardan beri devam eden kapitülasyonlar yüzünden, Avrupa ile rekabet yapılamamış ve temel sanayi geliştirilememiştir. Ayrıca elde edilen tüm devlet gelirlerinin büyük oranda savaşlar için kullanılması, ülke içerisinde sermaye birikimine engel olmuştur. Özellikle savunma sanayine yönelik top, tüfek, uçak ve diğer savaş araç-gereçlerinin yapılabileceği fabrikaların kurulamamış olması, mücadele yıllarında büyük zorluklar yaşanmasına sebep olmuştur. Gıda ve diğer sanayi müesseselerinin %90'ına yakın kısmına yabancı ve azınlıkların sahip olması da dezavantaj oluşturmuş ve bu yüzden millî mücadele için gerekli her türlü ürün, Anadolu'nun değişik yerlerine serpilmiş küçük işletmelerde üretilbilmiştir¹¹. İzmir, Manisa, Bursa, İzmit, Karamürsel, Bandırma ve Uşak gibi gıda ve dokuma sanayinin yoğun olarak bulunduğu şehirler ise işgal altında kalmıştır. Bu durum tahıl üretiminin de yeterince yapılamaması sonucunu doğurmuş, bu da Kuva-yı Milliye'nin beslenmesini menfi yönde etkilemiştir¹².

Tarım alanında başka sorunlar da mevcuttur. Tamamıyla tarıma bağlı bir ekonomiye sahip olunmasına rağmen Anadolu nüfusunun

¹¹ Alptekin Müderrisoğlu, **Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1990, s. 67-68.

¹² Tanju Özkonuk, **Türk Kurtuluş Savaşının Finansmanı**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991, s. 32.

ancak yarısı tarım üretiminde bulunabilmektedir. Nüfusun yarısı ile yapılabilen tarım üretimi ise tüketici durumunda bulunan diğer yarısını da beslemek zorunda kalmıştır. I. Dünya Savaşı'nda silahlıta alınlar ve yaklaşık 300 000 kadar olan asker kaçakları çalışma gücüne sahip olan kesimdir. Bunların üretime katılamayışı, tarımsal alanda işgücünde boşluklar yaratmış ve 1919 yılına gelindiğinde üretim en düşük seviyeye ulaşmıştır¹³.

Ayrıca devletin Kırım Savaşı'nı finanse etmek için 1854'te almış olduğu dış borç, ekonomik olarak bir kırılma noktasıdır. Alınan bu borç ile yaklaşık elli yıllık bir süreçte, dış borçlar tarifi imkânsız derecede büyümüş ve 1900'lü yıllara gelindiğinde ekonomik alanda dışa bağımlı bir devlet ortaya çıkmıştır¹⁴. Böylece 1881 yılında yayınlanan Muharrem Kararnamesi gereğince imparatorluk gelirlerinin, dış borçların karşılığı olduğu kabul edilmiş ve Düyûn-ı Umumiye İdaresi devletin gelirlerinin büyük bölümüne sahip olmuştur¹⁵.

Milli Mücadele dönemine gelindiğinde, ekonomik bağımlılığa, Mondros Mütarekesi ile siyasal açıdan bağımlılık da eklenmiştir. Gerek ekonomik ve gerekse siyasî olarak devletin içinde bulunduğu bu olumsuz şartlara rağmen İzmir'in işgali ile direniş hareketi ivme kazanmıştır. Bu hareketin yaklaşık olarak bir buçuk sene devam eden Kuvâ-yı Milliye dönemi¹⁶ ve özellikle BMM'nin açılışına kadar geçen süreçte, sayı itibariyle 10-15 bin olarak tahmin edilen¹⁷ kuvvetlerin finansmanının nasıl sağlandığı üzerinde durulması gereken önemli konulardandır. Mali kaynakları irdelemeden önce genel olarak hareketin giderlerinin tespiti yerinde olacaktır.

Kuvâ-yı Milliye'nin giderlerini tespit ederken, hareketin sadece cephede savaşan milis birliklerinden ibaret olmadığı, bölgedeki nizâmî birliklerin¹⁸ ve icra görevi gören, Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetlerinin de bu hareketin bir parçası olduğu gözden uzak

¹³ Müderrisoğlu, a.g.e., s. 72-73.

¹⁴ Tevfik Çavdar, **Milli Mücadele Başlarken Sayılarla "...Vaziyet ve Manzara-i Umumiye"**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1971, s. 167-170.

¹⁵ Özkonuk, a.g.t., s. 56-58.

¹⁶ Selek, a.g.e., s. 120.

¹⁷ A.e., s. 129.

¹⁸ Turan, a.g.m.

tutulmamalıdır¹⁹. Bu nedenle gerek bahsedilen cemiyetlerin ve gerek cephede savaşan birliklerin ihtiyaçları bir bütün teşkil etmiştir. Her iki unsurun giderleri, büyük oranda silah, iaşe, barınma ve giyecek ihtiyacının karşılanması olarak tespit edilebilir. Bu temel giderlerin yanı sıra gerek sivil örgütlenme içerisinde ve gerek cephelerde yer alan kişilerle nizami kıtalarda yer alan askerlerin maaşları, efrad ve şehit ailelerine yapılan yardımlar, sağlık ve nakliye hizmeti için gerekli harcamaları da saymak gerekir.

Tüm bu harcamalar için maddî kaynaklara ihtiyaç vardır. Batı Anadolu'da sürdürülen hareketin BMM'nin açılışına kadar yerel yönetimlerin dışında, herhangi bir merkeze bağlı olarak yürütülmediği göz önüne alınırsa, düzenli bir gelirin olmadığı söylemek de yanlış olmaz. Bu durumda Kuvâ-yı Milliye'nin gelir kaynakları öncelikle halkın kendisidir. Özellikle iane adı altında halktan toplanan para ve mal yardımları, bazı bölgelerde ihtiyaç halinde özel olarak ihdas edilen vergiler ve bedel-i nakdî uygulaması halktan temin edilen gelir kaynakları olarak sayılabilir. Halkın dışında gayrı kanunî olarak el konulan Düyûn-ı Umumiye ve Reji İdaresi gelirleri, Mal Sandıkları'nda ve banka şubelerinde bulunan ve el konulan nakitler diğer gelir kaynaklarını oluşturmuştur. Bu kaynaklardan ilki yukarıda da bahsedildiği gibi halktan toplanan ianedir ve aslında kelime anlamı “yardım” olmasına rağmen dönem içerisinde zorunluluğu ifade etmiştir.

1. İane

Ayvalık, Urla ve Ödemiş'in işgalinin ardından silahlı direniş baş gösterirken, tüm kaza ve köylerde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Redd-i İlhak Heyetleri oluşturulmaya başlanmıştır. Köylerde ve kazalarda gönüllü toplamak için dolaşan bu ilk heyetler, aynı zamanda gönüllülerin ihtiyaçları için para toplamaya da başlamışlardır²⁰.

¹⁹ Mehmet Başaran, **Milli Mücadele'de Çine Heyet-i Milliyesi (1919-1920)**, Aydın, Mor Ajans, 2006, s. 16.

²⁰ Bekir Sami Bey tarafından Gördes'e gönderilen Seferihisar Jandarma Kumandanı İsmail Bey, hemen bir Redd-i İlhak Cemiyeti kurmuş, 15 Haziran'da Gördes'ten gönüllü ve ihtiyaçlar için 2000 lira toplanmasını istemiştir. Bkz. Hamdi Gürler, **Kurtuluş Savaşı'nda Albay Bekir Sami (Günsav), (Mayıs-Haziran 1919)**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1994, s. 111. Gördes Mutasarrıfı bu kanuna aykırı durumu Dahiliye Nezareti'ne iletmiş, ancak engel olacak jandarma kuvvetinin de bulunmadığını eklemiştir. **Başbakanlık Osmanlı**

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve diğer yönetim organlarının oluşum süreci yaşanırken, milis birliklerinin teşkili de hızlanmış ve birbirine bağlı olarak gelişmiştir. Dolayısıyla millî teşekküllerin kasalarına ilk önce halkın maddî yardımları girmiştir²¹. Başlangıçta bu yardımlar elbette belirli bir düzen içerisinde toplanmamıştır. Çünkü işgallerin ne kadar süreceği bilinmediği gibi hükümetin siyasî girişimleri ile meselenin halledileceği de düşünülmüştür. Nitekim 2 Temmuz'da İstanbul Hükümeti Menemen faciası üzerine İtilaf Devletleri temsilcileri nezdinde teşebbüste bulunmuş ve işgal hududunun belirlenmesinin an meselesi olduğu beklentisi içine girmiştir²².

Ancak işgallerin süreklilik kazanması ve işgal edilen yerlerde Menemen'de olduğu gibi halkın tecavüze uğraması, silahlı direnişin de genişlemesine ve ihtiyaçlarının artmasına sebep olmuştur. Salihli Kaymakamı Tahsin Bey'in ifadesine göre; Salihli merkez olarak belirlenmiş ve gönüllü zabitlerle Kuva-yı Milliye birlikleri burada toplanmıştır. Yine Tahsin Bey'e göre Kuvâ-yı Milliye'nin her türlü ihtiyacı halk tarafından karşılanmıştır²³. Uşak'a gelen heyetin amacı ise Aydın'ın işgali üzerine "i'ânât-ı halk" ile cepheye kuvvet göndermektir²⁴. Kongrelerde Kuvâ-yı Milliye'nin ihtiyaçları ve bunların nasıl karşılanacağı ile ilgili kararlar alınmadan önce de halka müracaat edildiği bilinmektedir²⁵. Gönüllü toplamak için dolaşan heyetler, bir taraftan para toplanmasını isterken, diğer taraftan da cepheye gönderilecek efradın silah, elbise ve beş günlük iaşelerinin sağlanmasını talep etmişlerdir²⁶. İane adı altında yapılan bu yardımların böylece iki farklı yönü ortaya çıkmıştır; "nakdî ve

---

Arşivi (bundan sonra BOA), DH.KMS, 52-2/75, (25 Haziran 1335/25 Haziran 1919).

²¹ Nuri Köstüklü, **Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1990, s. 174.

²² **BOA**, DH.KMS, 52-2/81, (2 Temmuz 1335/2 Temmuz 1919).

²³ **BOA**, DH.KMS, 52-2/81, (22/23 Haziran 1335/22/23 Haziran 1919).

²⁴ **BOA**, DH.KMS, 53-2/54. (3 Temmuz 1335/3 Temmuz 1919). Uşak'a giden heyet, Kuvâ-yı Umumiye Kumandanı Tahsin Bey, Mevki Kumandanı Binbaşı İsmail Bey, ve Jandarma Bölük Kumandanı İzzet Bey'dir. Bu kişiler İzmir'in işgali sonrasında bölgede milis birlikleri oluşturmak için çalışan kişilerdir.

²⁵ Sarayköy Heyet-i Milliyesi henüz kongreler toplanmadan önce 18 Mayıs'ta halktan yardım toplamaya başlamıştır. 18-29 Mayıs 1919 arasında halktan 23.250 kuruş toplanmış ve vezne defterine kaydedilmiştir. Bkz. Veysi Akın, "Sarayköy Heyet-i Milliyesi" ve Millî Mücadele'de Sarayköy", Ankara, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi** (bundan sonra ATAM), 2009, s. 109.

²⁶ **BOA**, DH.KMS, 52-2/38, (15 Haziran 1335/15 Haziran 1919).

aynî i 'âne"²⁷. Ancak bu bağışlar kongrelerde alınan kararlar ile bağış olmaktan çıkmış ve birer vergi yükümlülüğü halini almıştır. Çünkü, kongrelerce bir vergi mükellefligi gibi kimin ne kadar ödeyeceği veya ne kadar sürede ödeyeceği belirlenmiştir. Ancak vergi devlet eliyle toplanırken, gerek para ve gerekse mal olarak toplanan yardımlar, Heyet-i Milliyeler aracılığıyla toplanmıştır.

İşgallerin devamlılık göstermesi üzerine, Batı Anadolu kongrelerinde halktan toplanacak bağışlarla ilgili bazı düzenlemeler yapılmıştır. Birinci Balıkesir Kongresi'nde (27 Haziran-12 Temmuz 1919) Heyet-i Milliyelerin görevleri arasında asker ve askerlerin yaşeleri için para toplamak yer almış, ancak ne şekilde yapılacağına dair bir karar alınmamıştır²⁸. İkinci Balıkesir Kongresi'nde (26-30 Temmuz 1919), kongrenin amacı olan istihlas-ı vatan temin edilinceye kadar seferberlik ilan edilmiş ve herkes vatan hizmetiyle mükellefiyet altına sokulmuştur. Bu yüzden merkezde ve kazalarda birer Teşkilat-ı Maliye ve Levazım Heyetleri kurulması düşünülmüştür. Böylece kaza ve nahiyelerden gönderilecek efradın masrafları buralardan karşılanacak ve daha sonra genel giderlerden düşülecektir. Genel giderlere ise, kaza ve nahiyelerin büyüklüklerine ve zenginliklerine göre belirli yüzdelerle katılması kararlaştırılmıştır. Bu aynı zamanda halkın ne kadarlık bir maddî yükümlülük altına sokulduğunu da belirlemiştir. Kongrenin aldığı karar gereğince kongreye katılan 18 kazadan sadece 10 kaza için bu yüzdeler tespit edilmiştir. Balıkesir, Edremit, Burhaniye, Balya, Bandırma, Gönen, Sındırgı, Gördes, Soma ve Bergama katılım oranları yüzde olarak tespit edilen kazalardır. Bu kazalardan Balıkesir en fazla maddî yükümlülük altında bulunan kaza iken Bergama genel giderlere %2'lik bir oranla en düşük katılımı yapacaktır²⁹.

Balıkesir Kongresi Kuvâ-yı Milliye için gelir teminini ikili bir sisteme bağlamıştır. Önce birliklere en yakın olan ve en alt düzeydeki kaza teşkilatlanmaları olan Maliye ve Levazım kurulları kendilerine bağlı olan Kuvâ-yı Milliye birliklerinin giderlerini karşılayacak

²⁷ Müderrisoğlu bu durumu, "*aynî ve nakdî teberru*" olarak adlandırmaktadır. Bkz. Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s. 184.

²⁸ Kazım Özalp, **Millî Mücadele 1919-1922**, 4. Baskı, Ankara, TTK, 1998, s. 38.

²⁹ **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuva-yı Milliye Hatıraları**, Haz. Şerafettin Turan, Ankara, TİTE Yayınları, 1967, s. 112-115.

ve yapılan giderler daha sonra genel giderlerden düşülecektir³⁰. Ayrıca kongrede 500 bin liralık bir bütçe öngörülmüştür. Ancak bu paranın hepsinin birden tahsil edilemeyeceği ve peyderpey tahsil edilip, masrafların tespit edilebileceği düşünülmüştür³¹. Gerçekten de kazaların hangi nispette masraflara katılacağına kararlaştırılmasından sonra belirlenen miktarlar toplanmaya çalışılmıştır. Uşak'a gelen Kuvâ-yı Milliye kumandanları Uşak için belirlenen miktarın 60.000 ve mülhak kazaları için 40.000 lira olduğunu bildirmiş ve bu miktarların peyderpey tahsil edileceğini eklemiştir³².

Birinci Nazilli Kongresi'nde (6-9 Ağustos 1919) gerek cephedeki efradın ve gerekse mahallî kuruluşların –Redd-i İlhak Cemiyetleri ve Heyet-i Milliyeler ve levazım kurulları gibi- tüm masraflarının “*ahalinin nakdî veya aynî bağışları*” ile sağlanması kararlaştırılmıştır³³. Yapılacak bağış miktarı mahallin ihtiyar heyeti ve bilirkişilerin verecekleri bilgiye göre tespit edilip, Heyet-i Milliyeler tarafından tahsil edilecektir³⁴. Kongre aynı zamanda “*Nakdî ve aynî tekaliften kaçınanların*” cezalandırılacağını da karara bağlamıştır³⁵. Görüldüğü gibi kongre bağışları aynı zamanda tekalif yani vergi olarak adlandırmış ve cezaî bir müeyyide koymuştur. Adil olmak için ise köy ihtiyar heyetlerine takdir yetkisi verilerek, herkesten gücü nispetinde yardım talep edilmeye çalışılmıştır. Kimden ne kadar bağış alınacağını tespitinde yetkili kılınan köy ihtiyar heyetleri, Alaşehir Kongresi'nde millî hareketin zorunlu bir şubesi haline getirilmiştir.

Alaşehir Kongresinde ise öncelikle bir “*Harekat-ı Milliye Talimatnamesi*” hazırlanmıştır. Bu talimatnamede, daha önceki kongrelerde teşekkül eden ve her kazada bulunacak kurulların

³⁰ Müderrisoğlu, a.g.e., s. 198.

³¹ Çarıklı, a.g.e., s. 128-129.

³² **Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi** (ATASE), İSH 1, kutu: 20, gömlek: 93, (5-6 Ağustos 1335/5-6 Ağustos 1919).

³³ **BOA**, DH.ŞFR, 104/241, (17 Teşrin-i Sani 1335/17 Kasım 1919).

³⁴ Sarayköy Heyet-i Milliyesi vezne defterinde, şahıslardan ne miktar para toplandığı belirtildiği gibi Sarayköy'ün yakın irtibat halinde olduğu Kadıköy ve Buldan Heyet-i Milliyeleri tarafından toplanan paralar da belirtilmiştir. Bu iki Heyet-i Milliye'nin yardımları kimden topladığı açıkça yer almamış sadece toplu olarak yazılmıştır. Bkz. V. Akın, a.g.e., s. 111.

³⁵ Esin Dayı, **Nazilli Kongreleri (1919)**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1998, s. 71-72.

görevleri detaylandırılmıştır. Buna göre Maliye Heyeti'nin vazifesi, Millî Mücadele'nin devamı için kendi kazasına ayrılan paranın kişilere dağıtılıp toplanması ve toplanan paranın Levazım Heyeti'ne ödenmesi şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca Maliye Heyeti, eşraf ve zenginlere şahsen ve köy ve mahallelere de toptan tevzi edeceği parayı tahsil edecek ve bunları yine toptan çoğunluk tarafından imzalanan mazbata karşılığında Teşkilat Heyeti'ne teslim edecektir. Bu teşkilatname uyarınca Alaşehir ve civar kazalarında millî hareketin başlangıcından Aralık ayı sonuna dek yapılmış ve yapılacak olan masraflar için altı aylık olmak üzere 400.000 liralık bir bütçe tasarlanmıştır. Tahmini bütçeye göre de hangi kaza ve livalara ne nispette masraflara katılacakları bildirilmiştir. 400.000 liralık tahmini bütçeye göre Alaşehir ve civar kazalarının masraflara katılım nispetleri ve bu yüzdelerin ne kadarlık bir paraya karşılık geldiği aşağıdaki tabloda belirtilmiştir³⁶.

Kaza	Masraflara katılım nispeti	Lira olarak karşılığı
Alaşehir	%15	60.000
Kula	%5.5	22.000
Eşme	%2.5	15.000
Salihli	%7.5	30.000
Uşak	%30	120.000
Demirci	%2	6.000
Gediz	%7.5	30.000
Afyonkarahisar livası	%16.5	Metinde eksiktir
Kütahya livası	%12	48.000

Ayrıca Alaşehir'de ve başka merkezlerde bulunmak üzere kazalarla cephe ve cephe gerisi arasında bağlantı sağlamak üzere Heyet-i Merkeziye kurulması kararlaştırılmıştır. Bu Heyet-i Merkeziler, yapılan ve yapılacak harcamalar için ihtiyaç duyulan meblağı takdir edecek ve kazalardan ne nispette alınacağını tespit edecektir. Yani Heyet-i Merkeziye her kazaya isabet edecek miktarı belirleyecek ve

³⁶ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Ankara, TTK, 1989, s. 383-384. Alaşehir Heyet-i Merkeziyesi'nden Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak, Gediz, Eşme, Kula, Demirci, Salihli Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Heyeti Riyasetlerine gönderilen 29 Eylül 1919 tarihli yazı.

mahallerine bildirecektir. Buna göre Ağros ve buraya bağlı 9 köy ile Keçiborlu ve buraya bağlı 23 köye aynî olarak buğday ve arpa ve ayrıca nakdî iane miktarları gönderilmiştir³⁷. Kongre nakdî hizmete davet edilip de yerine getirmeyenlerden ceza olarak iki misli para tahsil etmeyi de kararlaştırmıştır³⁸.

İkinci Nazilli Kongresi'nde birinci kongrede kurulması öngörülen Heyet-i Merkeziyelerin görevleri bir talimat haline getirilmiştir. Talimatta Kuvâ-yı Milliye kumandanlarının görevlerinin önemi sebebiyle, mal ve para bağışıyla vakit kaybetmelerinin doğru olmadığına işaret edilerek, bu görev Heyet-i Merkeziyelere bırakılmıştır. Bu kararın alınmasında Kuvâ-yı Milliye kumandanlarının belirlenen ianeleri toplarken, kendilerince bir yöntem izlemeleri ve halkın şikâyetlerinin önlenmesi etkili olmuştur. Çünkü Birinci Nazilli Kongresi'nde "*Nakdi veya aynı tekaliften kaçınanların cezasını mücahidin rüesası*"nın tayin ve tatbik etmesi kararlaştırılmıştır. Bu ise Kuvâ-yı Milliye kumandanlarının halka eziyet etmesine sebep olmuştur. Mesela Demirci Mehmet Efe tarafından Uluborlu'ya çekilen telgrafta kasabaya isabet eden iane miktarının 3.000 lira olduğu belirtilmiş ve 24 saat içerisinde toplanması istenmiştir. Ayrıca Mehmet Efe, belirlenen miktar gönderilmezse iki mislinin tahsil edileceği ve geciktirenlerin idam edileceğini bildirmiştir³⁹.

³⁷ **Hafız İbrahim Demiralay'ın Hatıratı ve Isparta'da Milli Mücadele ile İlgili Belgeler**, Haz. Bayram Kodaman, Hasan Babacan, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 1998, s. 194-195. Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Ağros ve Keçiborlu Heyet-i Milliyelerine gönderilen 1 ve 4 Ekim 1919 tarihli yazılar. Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti aynı zamanda tahsildar olarak tayin ettiği bu kişilere hitaben de 4 Ekim'de bir yazı göndermiş ve gidecekleri köylerde köy ihtiyar heyetleri ile görüşerek, tevziatta kimseye zulmetmemelerini, kişilerin malî gücünü dikkate almalarını, adaletli ve hakkaniyetli davranmalarını istemiştir.

³⁸ Enver Konukçu, **Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2000, s. 169-170.

³⁹ **BOA**, DH.KMS, 53-2/95, (24 Ağustos 1335/24 Ağustos 1919) tarihli şifre. Özlem Yıldız, para ve mal şeklindeki bağışların miktarını, cinsini ve kimden ne zaman toplanacağını Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak kuruluşları bünyesindeki komisyonlar ve Kuva-yı Milliye komutanları tarafından tespit edildiğini söylemekte ise de milis komutanlarının yetkisi yukarıda da ifade edildiği gibi belirlenen miktarı toplamaktan ibarettir. Bkz. Özlem Yıldız, "Kuva-yı Milliye'nin Sosyal ve Ekonomik Temelleri", **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu, 6-8 Eylül 2009, Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, I. Kitap, Yay. Haz. Oktay Gökdemir, İzmir, Haziran 2009, s. 164-173.

Ayrıca Heyet-i Merkeziyeler genel masraflar ve ihtiyaçların karşılanabilmesi amacıyla gerekli gördükleri miktarda para ve ihtiyaç maddelerini sağlamak için liva ve kazalardan toplanacak bağış miktarını tespit edeceklerdir. Kazalara isabet eden miktarları mahallerine bildireceklerdir. Heyet-i Merkeziyeler o zamana kadar iştirak etmeyen liva ve kazalara yönelerek diğer kazaların yükünü de hafifleteceklerdir. Gerçekten de Kuvâ-yı Milliye'nin cephedeki mücadeleyi sürdürülebilmesi için çok miktarda paraya ihtiyaç vardır. Oysa bu yüklü para bu tarihe kadar belirli kazalardan toplanmaya çalışılmış ve bu yeterli olmamıştır. Bu yüzden Uşak Heyet-i Merkeziyesi önce Afyonkarahisar'da bulunan ve henüz cepheye yardımda bulunmayan kazaların da nakdî yardımda bulunmalarını istemiştir⁴⁰. Daha sonra da 23. Fırka Kumandanı ve Refet Bey'in onayını alarak Karahisar, Bolvadin, Aziziye, Akşehir ve Eskişehir'in de katılımını sağlamaya çalışmıştır. Uşak Heyet-i Merkeziyesi diğer kazaların da katılmasının sadece Kuvâ-yı Milliye için olmadığını da belirtmiştir. Çünkü Kuvâ-yı Milliye birliklerinin yanı sıra aynı amaç için cephede bulunan nizamiye efradına da yardım edilmesi gerekmektedir. Amaçları aynı olan *"iki heyetin ilbası iase ve sair hususatına muntazam ve müreffeh ve diğer kısmı nakıs ve perişan halde bulunması neticeye vusul için pek de caiz"* değildir. Heyet-i Merkeziye reisinin ifadesinden anlaşıldığına göre halktan toplanan yardımlarla gönüllü birliklerin durumu muvazzaf askerlerden daha iyi bir hale gelmiştir⁴¹.

Paranın yanı sıra Kuvâ-yı Milliye birliklerinin ihtiyaçları için aynî yardım da talep edilmiştir. Bu çerçevede Uşak Heyet-i Merkeziyesi Alaşehir ve Kula kazalarına aynî olarak, 250 pabuç, 250 don, gömlek, mintan, ekmek torbası, 250 güneş bezi, 200 bomba kılıfı, 150 kalçin(çizme) imalinin isabet ettiğini bildirmiş ve bir hafta içinde gönderilmesini istemiştir⁴². Benzer şekilde Dinar Heyet-i Milliyesi'nden aynî olarak 40 çuval un⁴³, Burdur Redd-i İlhak Heyeti'nden 500 koyun ve 30 bin kile zahire toplanması

⁴⁰ Tekeli-İlkin, a.g.e., s. 391. Uşak Heyet-i Merkeziyesi'nden Karahisar'da Umum Kuvâ-yı Milliye ve Askeriye Kumandanlığı'na gönderilen 29 Ekim 1919 tarihli yazı.

⁴¹ A.e., s. 417-418. Uşak Heyet-i Merkeziyesi'nden 23. Fırka Kumandanlığı'na gönderilen 12 Aralık 1919 tarihli yazı.

⁴² A.e., s. 388. Uşak Heyet-i Merkeziyesi'nden Alaşehir ve Kula Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Heyeti Riyasetlerine gönderilen 25 Ekim 1919 tarihli yazılar.

⁴³ ATASE, İSH 6B, kutu: 258, gömlek: 123, (16 Ağustos 1335/16 Ağustos 1919).

istenmiştir⁴⁴. Kütahya'dan ise uzunca bir süre cephedeki efradın iâsesi için aynî iane olarak bulgur toplatılmıştır⁴⁵. Ağros nahiyesinden aynî olarak talep edilen şey, Ağros'tan silah altına alınacak 1307-1309 doğumluların elbise ve kaputlarının sağlanmasıdır. Aynî olarak talep edilen diğer malzemeler çorap, dikiş makinesi, sahtiyan, çadır, urgan, beyaz kâğıt ve defter gibi eşyalar olmuştur⁴⁶.

Büyük Millet Meclisi'nin açılışından önce Batı Anadolu'da yapılan son kongre olan Beşinci Balıkesir Kongresi'nde ise 300.000 liralık tahmini bir bütçe yapılmıştır. Bütçede her kazanın genel masraflara katılma yüzdeleri tekrar düzenlenmiş ve bazı kazalar eklenmiştir. Bütçe incelendiğinde kongrenin halktan toplanan bağışlarla iktifa etmediği ve daha düzenli gelir elde etmeye çalıştığı da dikkat çekmektedir. İkinci Balıkesir Kongresi'nde genel masrafa katılan 10 kaza mevcut iken Beşinci Balıkesir Kongresi'nde, yaklaşık yedi ay sonra masraflara katılan kaza sayısı 16'yı bulmuştur⁴⁷.

BMM'nin açılması ve yeni bir hükümetin kurulmasından sonra 29 Nisan 1920 günü Konya Milletvekili, meclisin ikinci oturumunda, birçok yolsuzluk ve şikâyete sebep olan iane toplanmasının yasaklanması ve acilen bir karar çıkarılması konusunda taktir vermiştir. Abdülhalim Bey önergesinde, "efrad-ı milletin" Müdafaa-i Milliye emrinde idare edilmesinin tabii olduğunu ve bütün masrafların nereden karşılanacağı konusunda meclis bir karar verinceye dek Harbiye tahsisatından karşılanması gerektiğini ifade etmiştir. Fakat önerge, Müdafaa-i Milliye ve Maliye Encümeni'ne havale edilmiş olmasına rağmen beklenen karar alınmamıştır⁴⁸. Bu girişimden bir süre sonra meclisin 11 Mayıs 1920 tarihindeki oturumunda Isparta milletvekilleri, kongre kararlarının aynı bölgede farklı uygulandığını

⁴⁴ **ATASE**, İSH 6B, kutu: 258, gömlek: 117, (14 Ağustos 1335/14 Ağustos 1919 tarihli yazı).

⁴⁵ Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 464. Uşak Heyet-i Merkeziyesi'nden Kütahya Heyet-i Merkeziyesi'ne gönderilen 25 Ekim 1919 tarihli yazı.

⁴⁶ Demiralay, **a.g.e.**, s. 210. Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Ağros Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne ve Nazilli Heyet-i Merkeziyesi'ne gönderilen 5/13 Ocak 1920 tarihli yazılar. Balıkesir'de aynı olarak çorap toplanması için heyete iki bayan seçilmiştir. Bkz., Ahmed Aydın Bolak, "Balıkesir'de Kuva-yı Milliye Çalışmaları", **Milli Mücadele'de Balıkesir**, Türk Petrol Vakfı Lale Mecmuası Neşriyatı, 1986, s. 53-119.

⁴⁷ Mücteba İlgürel, **Milli Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, Ankara, ATAM, 1999 s. 276-277.

⁴⁸ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Ankara, TBMM Yayınları, C. I, , s. 146.

ileri sürerek, cephe giderlerinin bütçeden karşılanmasını öngören bir takrir vermiştir. Takrirden ayrıca, Nazilli Kongresi kararlarına göre toplanan “*aynî ve nakdî*” ianenin ihtiyacı karşılamadığı için Heyet-i Merkeziyelerce başka tedbirler arandığı ifade edilmiştir⁴⁹. Tüm bu girişimlerden sonra iane toplanması konusunda 8 Eylül 1920’de bir kararname hazırlanmış ve meclisce kabul edilmiştir. Bu kararnameye göre;

“Bilumum Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetlerince ale’l-ıtlâk ahâlî-i memleketce her ne sûretle olursa olsun orduya ve Kuvâ-yı Milliye’ye yapılacak i’ânât-ı muntazama ve gayr-ı muntazama Müdâfaa-i Milliye Vekâleti emrine buldukları mahaller Ziraat Bankalarına teslim edilecek ve vekâlet-i müşârü’n-ileyhâdan alınacak emir ve tebligât dâ’iresinde i’câb eden mahallere sarf olunacaktır.”.

Ziraat Bankaları yatırılan iane ve teberruların yekûnlarını her ay sonunda buldukları yerin maliye görevlilerine bildirecekler ve maliye memurları da Müdâfaa-i Milliye Vekâleti’ne ileticektir⁵⁰. Böylece ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için iane toplanması bir karara bağlanarak keyfilikten kurtarılmaya çalışılmıştır. Bununla da kalınmamış ve 8 Kasım 1920’de BMM tarafından çıkarılan bir diğer kararname ile her ne ad altında olursa olsun hükümetin özel izni alınmadan iane toplamak yasaklanmıştır. İzin alınarak toplanacak bağışlar “*Yardımlar Kanunu*”na uygun şekilde toplanacak ve sadece hükümet mal sandıklarına yapılacaktır. Kararnamede bağışta bulunmak için zorlanan herkesin doğrudan doğruya Dahiliye Nezareti Vekâleti’ne şikâyet edebileceği de ifade edilmiştir⁵¹.

Batı Anadolu’da kongreler tarafından halkın maddi yükümlülük altına sokulması hareketin devamlılığında yeterli olmayınca başka çareler aranmıştır. Bu çareler arasında ithalat ve ihracattan iane adıyla belirli bir yüzde almak, askerlikten belirli bir süre muaf tutulmak karşılığında ödenen bedel-i nakdî uygulamasını genişletmek ve yaymak gibi özel bazı uygulamalara gidilmiştir. Fakat şunu belirtmek

⁴⁹ Müderrisoğlu, a.g.e., s. 298.

⁵⁰ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi** (BCA), fon kodu: 30..10.0.0, yer no: 51.336..2, (8 Eylül 1336/8 Eylül 1920).

⁵¹ Müderrisoğlu, a.g.e., s. 306.

gerekir ki, uygulamaya konan tüm bu vergilerin kaynağı da halktır. Bu kez fark sadece iane adıyla değil de daha belirgin kuralları olan vergi adında yapılan bir uygulamadır.

2. Gelir Kaynağı Olarak Oktruva Vergisi

İane dışında gelir temin etmek için Oktruva vergisi başvuru alan çarelerden biridir. Bölgede işgaller hem işgal edilen yer ve hem de yakın bölgelerinde üretime sekte vurmuş ve ticareti baltalamıştır. Bunun yanı sıra ticaret merkezi olan İzmir'in işgali, işgal edilmeyen bölgeler için de olumsuz bir ortam yaratmıştır. Zira işgalci güçlerin beslenme ihtiyacının karşılanmasına engel olmak için ithalat ve ihracatın yasaklanmasına dair İkinci Balıkesir Kongresi'nde karar alınmıştır. İzmir'in işgali ile başlayan süreçte, zahirenin İzmir'e ihraç edilmemesi gerektiği kongre kararlarının 17. maddesinde "*Zahirenin İzmir'e men-i ihracı esas olmak üzere, tarz-ı icrası Hey'et-i Merkeziye'ye bırakılmıştır.*" şeklinde ifade edilmiştir. Kongre uygulamanın nasıl olacağını Heyet-i Merkeziye'ye bırakmıştır⁵².

Alaşehir Kongresi'nde ise İzmir'e zahire ihraç edilmemesi tekrar görüşülmüştür. Çünkü karar, Yunan birliklerinin işlerinin güçleştirilmesi amacıyla alınmış olmasına rağmen, kongre sırasında bu yasağın yarardan çok zarar getirdiği noktasında görüşler ortaya atılmıştır. Salihli Delegatesi Ömer Lütfi Bey, Salihli'de bu uygulamanın yapıldığını, ancak büyük bir sıkıntıya sebep olduğunu ifade etmiştir. Salih Bey uygulamanın zararlarını, "*Kuvâ-yı Milliye'nin iaşesinin temini için köylülerden para isteniyor, hal şu ki köylüler parayı ancak zahirelerinin fûruhtuyla temin edebilirler. Menedecek olursak düşman onları kendi tebaalarına verecek, ortada gene İslamlar müzayakaya giriftar olacaklar.*" diyerek ortaya koymuş ve bu yasak uygulamadan kaldırılmıştır⁵³. Elbette kongre, bölgedeki ticarî yapının devam etmesini, Kuvâ-yı Milliye'nin finanse edilebilmesi için istemiştir. Çünkü halk iane ile belli bir mükellefiyet altına sokulmuştur. Oysa tarıma dayalı bir ekonominin hüküm sürdüğü bölgede zahirenin ihraç edilememesi hem tüccarın hem de üretim yapan halkın kazancını sınırlamıştır. Kazanç elde edemeyen bir kitleden iane talep etmek ise uzun süre mümkün olmayacaktır.

Kuva-yı Milliye cephelerinin büyümesi zorunlu masrafların

⁵² Çanklı, a.g.e., s. 114.

⁵³ A.e., s. 179.

artmasına sebep olmuş ve yönetim organları gelirlerini artırmak için başka çareler aramışlardır. Bunun üzerine ithalat ve ihracat üzerinden gelir kaynağı yaratılmaya çalışılmıştır. Daha çok “*resm-i duhûliyye*” olarak kullanılmış olan ve devletin uzunca bir süredir toplamadığı bu vergi, ticaret amacıyla bir şehre veya bölgeye getirilen eşyadan alınan dahilî gümrük vergisidir⁵⁴. Oktruva adıyla da bilinen vergi mücadele sırasında ilk kez Nazilli Heyet-i Merkeziyesi tarafından tekrar gündeme getirilmiş ve Ocak 1920’de verginin yeniden alınmasına karar verilmiştir⁵⁵. Nazilli Heyet-i Merkeziyesi’nin aldığı bu karar Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine 19 Ocak 1920 tarihli bir emirle bildirilmiştir⁵⁶. Salihli’de toplanan murahhaslar ithalat ve ihracattan belli bir miktar iane almaya karar verildiğini ve birkaç gün içinde uygulamanın başlayacağını diğer Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ile paylaşmışlardır⁵⁷. Emrin Cemiyetlere ulaşmasından sonra, Isparta’da sırf bu vergiyle meşgul olacak bir kurul, deniz ulaşımı yapılabilen Reşadiye (Datça) gibi iskelelerde de oktruva vergisi ve mal giriş-çıkışını kontrol için merkezler oluşturulmuştur⁵⁸. Emrin gönderilmesinden çok kısa bir süre sonra Alaşehir’de de uygulamaya geçilmiştir. Fakat yalnız birkaç merkezde bu uygulamanın yapılması değil, İzmir’e büyük oranda ihracat yapan Kütahya ve Karahisar’da da aynı uygulamanın yapılması istenmiştir. Çünkü uygulamanın Uşak’ta başlamış olması ve diğer bölgelerde uygulanmaması Uşak’taki ihracatçıları endişeye düşürmüş ve Kütahya ile Afyon’daki ithalatçılar karşısında rekabet etme gücünü kaybetmişlerdir. Bu yüzden Uşak’taki uygulamanın

⁵⁴ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: II, İstanbul, 1983, s. 724-725.

⁵⁵ Mehmet Çanlı-Ünal Türkeş, *Datça (Reşadiye) Kuva-yı Milliyesi*, Ankara, ATAM, 1999, s. 35.

⁵⁶ Köstüklü, *a.g.e.*, s. 175-176.

⁵⁷ Tekeli-İlkin, *a.g.e.*, s. 447. Uşak Heyet-i Merkeziyesi’nden Simav ve Gediz Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi’ne gönderilen 12 Aralık 1919 tarihli yazı. Babacan ise bildirisinde Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin bu vergiyi 4 Şubat 1920 tarihinden itibaren, Ankara Heyet-i Merkeziyesi’nin 19 Ocak 1920’deki emri üzerine toplamaya başladığı bilgisini vermektedir. Fakat 19 Ocak 1920 tarihinde Oktruva vergisinin toplanmasına dair karar Ankara Heyet-i Merkeziyesi tarafından değil Nazilli Heyet-i Merkeziyesi tarafından verilmiştir. Bkz. Hasan Babacan “Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Alaşehir Kongresi İlişkileri”, *Millî Mücadele’de Manisa ve Kuva-yı Milliye Sempozyumu Bildirileri (6-7 Kasım 2009)*, Editör: Nurettin Gülmez, Manisa Valiliği-Celal Bayar Üniversitesi, Manisa 2010, s. 156.

⁵⁸ Köstüklü, *a.g.e.*, s. 175-176; Çanlı-Türkeş, *a.g.e.*, s. 35.

diğer iki bölgeye de yayılması için İzmir'e giden hat üzerinde, istasyonlarda uygulanması düşünülmüştür⁵⁹. Gerçekten de bir süre sonra oktruva vergisi yaygınlaşmış ve Kütahya ile Afyon'da da uygulanır hale gelmiştir⁶⁰.

Fakat uygulamada bölgeler arasında nasıl bir düzen kurulduğu ve hangi ticarî maldan ne kadar vergi alındığı tam olarak bilinmemektedir. Bunun için BMM'nin açılmasından önce Batı Anadolu'da yapılan son kongre olan Beşinci Balıkesir Kongresi'nde (10-23 Mart 1920) konu ile ilgili kararlar alınmıştır. Kongrede, 300.000 liralık tahmini bütçede bazı “*emvâl-i ticâriyenin ithalât ve ihracâtından muayyen bir*” vergi alınması kararlaştırılmıştır. Buna göre oktruva vergisine tabi tutulan ticarî meta ve ne miktar vergi alınacağı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir⁶¹.

<i>Mal</i>	<i>Birim</i>	<i>Değer</i>
<i>Buğday</i>	<i>okka</i>	<i>1 kuruş</i>
<i>Diğer tahıllar</i>	<i>okka</i>	<i>20 para</i>
<i>Fasulye, nohut, mercimek</i>	<i>kıyye</i>	<i>40 para</i>
<i>Susam ve pirinç</i>	<i>kıyye</i>	<i>2 kuruş</i>
<i>Tütün</i>	<i>kıyye</i>	<i>5 kuruş</i>
<i>Afyon</i>	<i>kıyye</i>	<i>50 kuruş</i>
<i>Üzüm</i>	<i>kıyye</i>	<i>2 kuruş</i>
<i>İncir</i>	<i>kıyye</i>	<i>60 para</i>
<i>Şeker</i>	<i>kıyye</i>	<i>2 kuruş</i>
<i>Kahve</i>	<i>kıyye</i>	<i>5 kuruş</i>
<i>Palamut</i>	<i>kantar</i>	<i>2 kuruş</i>
<i>Badem içi</i>	<i>kıyye</i>	<i>10 kuruş</i>
<i>Ceviz içi</i>	<i>kıyye</i>	<i>6 kuruş</i>
<i>Acıbadem</i>	<i>kıyye</i>	<i>6 kuruş (kabuklulardan rub'ı derecesinde alınacaktır.</i>
<i>Bal</i>	<i>kıyye</i>	<i>5 kuruş</i>
<i>Çivi, demir</i>	<i>kıyye</i>	<i>20 para</i>
<i>Kösele</i>	<i>kıyye</i>	<i>10 kuruş</i>
<i>Sabun</i>	<i>kıyye</i>	<i>40 para</i>
<i>Yapağı, yün</i>	<i>kıyye</i>	<i>2 kuruş</i>

⁵⁹ Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 449, 454. Uşak Heyet-i Merkeziyesi'nden Alaşehir'de ve Salihli'de Milli Fırka Kumandanlıklarına gönderilen 28 Ocak/1 Şubat 1920 tarihli yazılar.

⁶⁰ **A. e.**, s. 470. Uşak Heyet-i Merkeziyesi'nden Simav Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Riyaseti'ne çekilen 1 Mart 1920 tarihli yazı.

⁶¹ İlgürel, **a.g.e.**, s. 275-289.

<i>Gaz sandığı</i>		<i>2 kuruş</i>
<i>Zeytinyağı</i>	<i>kıyye</i>	<i>3 kuruş (bundan Kırkağaç ve Akhisar müstesna)</i>
<i>İplik</i>	<i>paket</i>	<i>10 kuruş</i>
<i>Manifatura</i>		<i>Büyük maliyeye 500 kuruş, küçük maliyeye 300 kuruş</i>
<i>Yumurta</i>	<i>adet</i>	<i>5 para</i>
<i>İspirto</i>	<i>kilo</i>	<i>50 kuruş</i>
<i>Rakı ve sair müskirat</i>		<i>100 kuruş (bu kalem için bilumum mevadd-ı mevcude ve māmule dahildir)</i>

Ayrıca kongrede hangi maldan ne kadar vergi alınacağıнын yanı sıra, ihracatta malın çıkış yerinden, ithalatta ise giriş yapılan yerden oktruva vergisi alınması kararlaştırılmıştır.

Beşinci Balıkesir Kongresi'nde vergi oranları hakkında karar alınmış olmasına rağmen, yine de farklı bölgelerde farklı uygulamalara gidildiği görülmüştür. Ayrıca kongre, bazı mallara oktruva vergisi koymuş, oysa zamanla ihtiyaçların artmasıyla oktruvaya tabi olan mallar çoğaltılmıştır. Mesela Reşadiye Müdafaa-i Vatan Cemiyeti karar defterinde oktruvaya tabi mallarla ilgili üç ayrı liste vardır. Bu listelerden ilki Ocak 1920 tarihli, ikincisi Mart 1920 tarihli ve üçüncüsü 23 Eylül 1920 tarihlidir. Bu listelerin tarihlerinden anlaşıldığına göre Nazilli Heyet-i Merkeziyesi'nin ihraç edilen mallardan vergi alınmasına dair aldığı karardan sonra mahallerde bu vergi ile ilgili bazı listeler hazırlanmıştır. Beşinci Balıkesir Kongresi'nden önce hazırlanan ve uygulanan ilk listede yer alan mallar, kongrenin oktruva uyguladığı mallara göre çok daha fazladır. Listede oktruva vergisine tabi tutulan mallar; pirinç, kahve, şeker, çay, ceviz, badem içi, kestane, yumurta, tereyağı (dahilden harice), incir, üzüm, yaş sebze, patates, nohut, mercimek, susam, gül yağı, bal, pekmez, sirke, balık, bilumum zahire, un, et, koyun, keçi ve sığır derisi, çamuz derisi ve kösele, anason, rakı, şarap, tütün, sigara kâğıdı, zeytinyağı, sabun, manifatura, iplik, yapağı pamuk, halı, kilim, demir ekmek sacı, çimento, çivi, hırdavat, balmumu, palamut, bakır, kurşun, çelik, kalay, saçma, demir, kireç ve sakızdır. Görüldüğü gibi kongreden çok önce hazırlanan bu liste kongrede hazırlanan listeye oranla çok daha fazla ticarî malı içermektedir. Bu listenin Reşadiye (Datça) dışında diğer bölgelerde aynı şekilde uygulanıp uygulanmadığını ya da diğer mahallerde benzer listelerin oluşturulup oluşturulmadığını bilmek zordur. Reşadiye Müdafaa-i

Vatan Cemiyeti'nin hazırladığı diğer iki listede zaman içerisinde alınan vergi oranının değişimi gözlenebilmektedir⁶².

Oktruva vergisi, bazı yerlerde uygulanıp, uygulanmaması ya da vergi oranlarının farklı uygulanması yüzünden halkın şikâyetlerine sebep olmuştur. Mesela Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti vergiyi toplarken, Burdur'da bu vergi hiç uygulanmamıştır. Bu yüzden BMM'nin 10 Mayıs 1920 tarihli toplantısında, Isparta milletvekilleri Meclis Başkanlığı'na bir takrir sunmuş ve adaletsiz uygulanan bu durumun ortadan kaldırılmasını, cephelerin ihtiyacının bir iki sancaktan değil civar bütün sancaklardan dengeli şekilde alınarak sağlanmasını teklif etmişlerdir⁶³. Bu şikâyetten sonra, Temmuz ayı içerisinde Saruhan, İzmir, Denizli ve diğer bazı vilayetlerin milletvekilleri BMM Riyaseti'ne bir takrir daha sunmuştur. Bu takrirden; ülkenin değişik yerlerinin işgal edilmesi üzerine oluşan cephelerin idaresinin o ana dek Heyet-i Milliyeler tarafından gerçekleştirildiği, fakat bu heyetlerin her birinin farklı şekil ve tarzlarda çalışmasının özellikle malî konularda iane toplanması ve oktruva vergisi alınması gibi durumlarda daha belirgin bir hale geldiği ifade edilmiştir. Takrirden ayrıca, farklı uygulamalarla alınan iane ve vergilerin cephelere yakın mahallere yüklendiği ve ülkenin diğer kısımlarının bu yardımlarda bulunmamasının son derece adaletsiz olduğu vurgulanmış ve her yerde aynı uygulamanın yapılabilmesi ve adaletin sağlanabilmesi amacıyla bir nizamname düzenlenmesi gerektiği bildirilmiştir. Milletvekilleri bu nizamnameyi hazırlayacak bir encümen oluşturulmasını teklif etmişlerdir. Teklif üzerine konu Maliye Encümeni'ne havale edilmiştir⁶⁴. Daha sonra meclis, oktruva vergisi ve diğer bazı adlarla Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından Müdafaa-i Milliye Vekâleti için toplanan paraların % 30 nispetinde bir masraf gerektirdiğini ve aslında elde edilen gelirden de gelişigüzel kullanıldığı için yeterince faydalanılmadığını açıklamış ve bir kanun hazırlanmasını kararlaştırmıştır⁶⁵. Böylece Ocak

⁶² Üç listeye ait daha fazla detay için bkz. Çanlı-Türkeş, **a.g.e.**, s. 35-44. Çine Heyet-i Milliyesi gelirlerinin yetersiz olması nedeniyle çarşıdaki tüm dükkan ve mağazalardan usulsüz bir şekilde vergi tahsilinin bir usul dairesine sokularak her dükkanın iktisadi durumu ve ticari kabiliyetine göre vergi mükellefi haline getirildiğini ve oktruvaya tabi tutulduğunu, bu konuda hazırlanan listelerin gönderildiğini bildirmiştir. Ancak hazırlanan listelerin hangi mallar üzerinden oktruvanın alınacağına dair bir bilgi yoktur. Başaran, **a.g.m.**

⁶³ Köstüklü, **a.g.e.**, s. 176-177.

⁶⁴ **BCA**, fon: 30..10.0.0, yer no: 5.28..5, (14 Temmuz 1920).

⁶⁵ **BCA**, fon: 30..18.01.01, yer no: 1.6..16, (25 Temmuz 1920).

1920'den itibaren alınmaya başlanan oktruva vergisi kaldırılmıştır. Ancak Meclis'in bu konuda almış olduğu karara rağmen, Maliye Nezareti Vekâleti'nin ithalat ve ihracat vergisinin alınmasından kaçınılmasına dair 23 Ağustos 1920 tarihli bir yazısı mevcuttur⁶⁶. Yazıdan anlaşıldığına göre bazı cemiyetler kaynak bulmakta sıkıntı çektikleri için bu vergiyi toplamaya devam etmişlerdir. Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bu vergiye karşı olmadığını, çünkü cepheye yapılan yardımların ancak bu vergiden karşılanabildiğini ifade etmiştir⁶⁷. Oktruva vergisinin bazı yerlerde kaldırılmayıp, toplanması üzerine 20 Eylül 1920'de çıkarılan 23 sayılı kanun ile ihraç edilecek malların değerleri üzerinden alınan verginin kaldırılarak, ihraç maddelerinin kilosu ve adedi üzerinden vergi almayı öngören bir sistem değişikliğine gidilmiştir. Bu kanunun 4. maddesinde “*ihracat resmine tabi mallardan, gümrüklerce kanuna göre alınacak vergiden başka hiçbir idare ve hiçbir kimse tarafından ne adla olursa olsun başka bir resim alınamaz*” denmiştir. Bir tür iç gümrük vergisi niteliğinde olan oktruva resmi, şehirlere giren ve çıkan ticarî mallar üzerinden alınırken, “*ihracat vergisi kanunu*” ile daha fazla genele yayılmış ve hemen hemen bütün ticari malları kapsamıştır⁶⁸. BMM bu vergiyi kaldırmakla keyfiliğin önüne geçmiş ve aynı zamanda gelir artırıcı bir yol izlemiştir. Zira vergi bütünüyle kaldırılmamış başka bir kanunla hem sistemi değiştirilmiş ve hem de vergi alınacak malların sayısı artırılarak başka bir şekilde gelir elde etmek amaçlanmıştır.

Benzer şekilde bir uygulama hem cephelerin et ihtiyacının karşılanması ve hem de gelir temin etmek amacıyla hayvanlar üzerinde de mevcuttur. İstanbul Hükümeti, zahire ihracını yasakladığı dönemde aynı şekilde her tür hayvanın da ülke dışına çıkarılmasını yasaklamıştır⁶⁹. Bu karar daha çok işgal güçlerine yönelik olarak alınmış bir karardır. Heyet-i Milliyeler ise cephelere, iane adıyla önce %1 oranında hayvan toplanmasını kararlaştırmıştır. Bu oranla 800 hayvanı bulunan bir kişiden 8 hayvan iane olarak talep edilmiştir. İane tabiri gerçek bir bağış veya yardımı içermemekte ve

⁶⁶ Çanlı-Türkeş, a.g.e., s. 43.

⁶⁷ Köstüklü, a.g.e., s. 177.

⁶⁸ Müderrisoğlu, a.g.e., s. 301-302.

⁶⁹ ATASE, İSH 7B, kutu: 328, gömlek: 38, (27 Kanun-ı Sani 1336/27 Ocak 1920).

bir çeşit hayvan vergisi olarak değerlendirilmektedir⁷⁰. Hayvanlar üzerinden alınan bu vergi, cephelerin ihtiyaçları artınca artırılmış, Gediz, Kütahya Afyonkarahisar civarındaki sürü sahiplerinden %2 nispetinde iane ile hayvan toplanması ve hatta daha önce %1 iane vermiş olanlardan dahi tekrar %1 iane hayvan alınması tebliğ edilmiştir⁷¹. BMM'nin açılmasından sonra meclis, ihracatı serbest bıraktığı halde askerî ihtiyaçları karşılamak için damızlık ve çift sürmeye elverişli hayvanların ihracatını yasaklamıştır⁷².

3. Bedel-i Nakdî ve Diğer Bazı Uygulamalar

“*Bedel-i nakdî*”, bedel karşılığı askerlikten belirli bir süre muaf tutulma yani askerliğin tecili anlamında kullanılan bir tabirdir. Osmanlı Devleti'nde askerlik II. Meşrutiyet'e kadar sadece Türk unsurun sorumluluğunda olup, azınlıklar bundan muaf tutulmuşlardır. Buna karşılık askerlik çağına giren azınlıklar muaf olmak için belirli bir bedel ödemişlerdir⁷³. Bu usul, olağanüstü bir dönemin yaşandığı Millî Mücadele sırasında gelir temin etmek için başvuru bir yol olmuştur. Fakat gayrimüslim unsura uygulandığı gibi tamamen muafiyetin giderilmesi anlamı taşımamış sadece belirli bir süre için muafiyet getirilmiştir. Bedel-i nakdî uygulaması ilk kez Birinci Nazilli Kongresi'nde gündeme gelmiş ve kongre kararlarının 9. Maddesinde, Heyet-i Milliyeler tarafından silah altına davet edilenlerin yüz lira bağışta buldukları takdirde üç ay askerlik hizmetinin tecil edileceği ifadesi yer almıştır⁷⁴. Kongreler bedel-i nakdî uygulamasında, sadece üç ay gibi kısa bir süreyi izinli saymış ve üç ay dolduğunda tekrar askerlik yükümlülüğünü başlatmıştır. Aslında Birinci Nazilli Kongresi'nin yapıldığı tarih (6-9 Ağustos 1919) işgallerin hâlâ yayılma gösterdiği bir dönemdir ve kongrede çoğunlukla gönüllü toplanması ile ilgili kararlar üzerinde durulmuştur. Gönüllü efrada çok ihtiyaç duyulduğu bir sırada bedel-i nakdî uygulamasına müracaat edilmesi, cephelerin paraya olan ihtiyacının ne derece fazla olduğunun işaretidir.

⁷⁰ Tekeli-İlkin, a.g.e., s. 453. Uşak Heyet-i Merkeziyesi'nden Demirci ve Eşme Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Riyasetlerine gönderilen 1 Şubat 1920 tarihli yazılar. Bu karardan sonra cephe ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Salihli'ye 75 hayvan gönderilmiştir.

⁷¹ Tekeli-İlkin, a.g.e., s. 510. Uşak Heyet-i Merkeziyesi'nden Gediz, Kütahya, Afyonkarahisar, Salihli, Kula ve Demirci Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Riyasetlerine gönderilen 12 Nisan 1920 tarihli yazı.

⁷² Müderrisoğlu, a.g.e., s. 288.

⁷³ A.e., s. 277.

⁷⁴ Dayı, a.g.e., s. 72.

İkinci Nazilli Kongresi'nde (19-23 Eylül 1919) bedel olarak önce 50 lira öngörölmüş ise de Heyet-i Merkeziye'nin itirazı ile 200 liraya çıkarılmıştır⁷⁵. Beşinci Balıkesir Kongresi'nde ise “*Her münavebe için bedel-i nakdî olarak yüz lira*” alınması karara bağlanmıştır. Daha önce alınan karar gereğince cepheye bulunacak efradın her üç ayda bir değiştirilmesi kararlaştırıldığından her üç aylık münavebe için 100 lira bedel öngörölmüştür. Bu tarihi süreci değerlendirmek gerekirse kongrelerde bedel-i nakdî uygulaması detaylandırılmamış ve hatta bazı kongrelerde hiç gündeme gelmemiştir. Mesela cephe ve cephe gerisindeki teşkilatlanma açısından son derece detaylı kararların alındığı Alaşehir Kongresi'nde hiç yer almamıştır.

Bedel-i nakdî daha çok İkinci Nazilli Kongresi'nden sonra yaygınlaşmış ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından uygulamaya konmuştur. Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Milliyelere gönüllü toplanması ile ilgili olarak gönderdiği talimatta bedel-i nakdînin bir defaya mahsus olmak üzere 200 lira olduğunu bildirmiştir. Ayrıca bedel-i nakdî için Ahz-ı Asker Heyetleri evrak düzenleyecek, Heyet-i Milliyeler parayı alacak ve makbuzu da vezneden verilerek, hesabı ayrı tutulacaktır⁷⁶. Bedel-i nakdî uygulamasında alınan bedelle ilgili zaman ve yer olarak farklılıklar söz konusudur. Mesela Isparta'da Kasım ayında 200 lira bedel alınırken, Reşadiye'de Ekim ayında 150 lira bedel alınmaktadır⁷⁷. Uşak'ta ise 1310-1315 (1895-1900) doğumlulardan bedel-i nakdî olarak Şubat ayında 150 lira alınmıştır⁷⁸.

Başlangıçta cepheye gidecek gönüllü bulmak konusunda yaşanan sıkıntının 1920 başından itibaren aşılması ile gönüllü sayısındaki artış, bedel-i nakdiyi daha uygulanabilir hale getirmiştir. Büyük bir kitleyi besleyip, donatmaktansa bir kısmının geçici bir süre askere alınmayarak, gelir elde edilmesi daha uygun bulunmuştur. Mesela

⁷⁵ A.e., s. 89.

⁷⁶ Demiralay, a.g.e., s. 148. Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Uluborlu, Yalvaç, Karaağaç, Eğirdir Heyet-i Milliyelerine gönderilen 5 Kasım 1919 tarihli yazı.

⁷⁷ Çanlı-Türkeş, a.g.e., s. 53. Reşadiye Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin 19 Ekim 1919 tarihli kararı.

⁷⁸ Tekeli-İlkin, a.g.e., s. 466. Uşak Heyet-i Merkeziyesi'nden Alaşehir ve Kula Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Riyaseti'ne gönderilen 28 Şubat 1920 tarihli yazı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin karar defterinden Uşak'ta bedel-i nakdî uygulamasının diğer bölgelere göre daha geç başladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca başka bir kaynakta, bedel olarak başlangıçta 50 lira, daha sonraları 100 ve 200 lira alındığı yazılmıştır. Bkz. **Türk İstiklal Harbi (TİH)**, Cilt: II, Kısım: 2, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1965, s. 134.

Şubat 1920'de Uşak'ta daha önce askere alınması kararlaştırılan 1314-1315 (1899-1900) doğumluların beklenenden fazla çıkması üzerine bedel-i nakdi uygulanmak istenmiştir. Fakat Uşak Heyet-i Merkeziyesi bedelin yüksek olması sebebi ile buna rağbet edilmediğini öne sürmüş ve bir indirime giderek üç ay için 150 lira alınmasını kararlaştırmıştır. Salihli Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığı ise nizamî kadrolarda bir azalma söz konusu olmayacağını ifade ederek buna onay vermiştir⁷⁹.

Aslında nizamî kadroya alınacak olan askerlik yaşı gelmiş kişilerin bedel-i nakdî vermesi kabul edilmemektedir. Buna rağmen gönüllü ve asker sıkıntısı çekilmeyen dönemlerde bu uygulamanın askerlik yaşı gelenler arasında da uygulandığı görülmektedir. Nitekim 22 Haziran 1920'de Yunan ileri harekâtının başlamasıyla asker ihtiyacı artmış ve 1314-1315 (1898-1899) doğumlularla 1308-1309(1892-1893) doğumlular silah altına alınmıştır. Bu kez her iki sınıftan da bedel-i nakdî kabul edilmemesi ve bilfiil hizmet etmeleri şart koşulmuştur⁸⁰.

BMM'nin açılması ve Kuvâ-yı Milliye'nin Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne bağlanarak ihtiyaçlarının karşılanması kararı alındıktan sonra mecliste bedel-i nakdî uygulaması ile ilgili bir kanun çıkarılmıştır. 29 Temmuz 1920'deki bu kanuna göre: seferberlik döneminde geçerli olmak üzere silahlı, silahsız olmak üzere askerlik yaşı gelenler ve ihtiyat zabitlerinden sadece altı ay için bedel-i nakdi uygulaması kabul edilecektir. Ayrıca seferberlik son bulmadığı takdirde her altı ay için yeniden bedel alınabileceği, bu bedelin 200 lira veya bir tüfek ve yüz fişek olarak ödenebileceği kanunda yer almıştır⁸¹.

Bedel-i nakdî uygulaması dışında yine gelir temin etmek üzere Beşinci Balıkesir Kongresi'nde belediyelerin bütçelerinde, gelirlerin tahminden fazla olması halinde fazlalığın yarısının Kuvâ-yı Milliye'ye ait olması benimsenmiştir. Buna ek olarak belediyelere ait giderlerden mezbaha ve pazar vergileri bir misli daha fazla olarak tahsil edilecek ve bu gelir Kuvâ-yı Milliye'ye aktarılacaktır⁸².

⁷⁹ Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 466,465. Uşak Heyet-i Merkeziyesi'nden Salihli Cephe-i Harp Kumandanlığı'na ve Gediz, Simav, Demirci vd. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri Riyasetlerine gönderilen 22/26 Şubat 1920 tarihli yazılar.

⁸⁰ Osman Başbuğ, **Kurtuluş Savaşı'nda Silah ve Cephane Temini**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, s. 223.

⁸¹ **BCA**, fon: 30..18.01.01, yer no: 1.6..6, (29 Temmuz 1920).

⁸² İlgürel, **a.g.e.**, s. 275-289.

4. Düyün-ı Umumiye, Reji İdareleri, Mal Sandıkları ve Bankalardan El Koyma Yolu ile Elde Edilen Gelirler

Kuva-yı Milliye'nin ihtiyaçlarının giderilmesinde kullanılan bir diğer yol da Düyün-ı Umumiye ve Reji İdareleri gibi kurumların gelirlerine el koymaktır. Bilindiği gibi dış borçlara karşılık olarak devlet gelirlerinin büyük bir kısmı Düyün-ı Umumiye İdaresi'ne bırakılmıştı⁸³. Bu yüzden Düyün-ı Umumiye İdareleri, Kuvâ-yı Milliye'nin finanse edilmesinde halk ve ordunun imkânları dışında müracaat edilebilecek kurumlardan birisidir. Fakat bu müracaatın kanunî yollardan olduğunu söylemek zordur. Düyün-ı Umumiye ambarlarında bulunan aşar zahiresine, Kuvâ-yı Milliye ve Batı Anadolu'da mevcut nizamî kıtaların iaşesinde kullanılmak üzere el konulduğu bilinmektedir. Zahirelere el konulması dışında Düyün-ı Umumiye'nin aşar gelirlerinin biriktiği sandıklarda mevcut paralara da el konularak gelir temin etmek istenmiştir. Fakat şunu belirtmek gerekir ki, Batı Anadolu Kongrelerinin ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin, Düyün-ı Umumiye ambarlarının iaşe için kullanılmasına yönelik karar⁸⁴ ve emirleri bulunmasına rağmen, Düyün-ı Umumiye sandıklarından faydalanılmasına dair bir karar ve emri bulunmamaktadır. Hatta Eşme Düyün-ı Umumiye sandığından para alındığı iddiası üzerine, Uşak Heyet-i Merkeziyesi derhal alınan miktarın ödenmesi gerektiğini ifade etmiştir⁸⁵. Bu noktada Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin birçok kararı almasında büyük etkisi olan kolordu ve fırka kumandanlarının⁸⁶, Düyün-ı Umumiye sandıklarının gelirlerine el konulması kadar keskin ve uluslar arası

⁸³ Özkonuk, **a.g.t.**, s. 56-58.

⁸⁴ Birinci Nazilli Kongresi'nde kongre aşar ambarlarından faydalanmak için hükümetle görüşülmesini karara bağlamıştı. Bkz. Dayı, **a.g.e.**, s. 70.

⁸⁵ Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 430. Uşak Heyet-i Merkeziyesi'nden Alaşehir Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Heyet-i Riyaseti'ne gönderilen 26 Aralık 1919 tarihli yazı.

⁸⁶ **A.e.**, s. 391. Uşak Heyet-i Merkeziyesi'nden 23. Fırka Kumandanlığı'na gönderilen 29 Ekim 1919 tarihli yazı. Yazıda Uşak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin cephe hizmetlerini yapmak üzere oluşturduğu Heyet-i Merkeziye, bahsedilen fırka kumandanlığından şiddetli iaşe sıkıntısı çekildiğinden dolayı iaşe ambarlarının kullanılmasına izin verilmesini istemektedir. Başka bir tarihte ise 23. Fırka kumandanı Uşak Heyet-i Merkeziyesi'ne Kuvâ-yı Milliye'nin devam ettirilebilmesi için cephelere yakın kazaların katılımlarının yanı sıra diğer bazı kazaların katılımlarının da sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Heyet-i Merkeziye azalarından seçilen bir heyete 23. Fırka kumandanı tarafından bir-iki kişi ilave edilerek diğer kazalarla görüşme yapması planlanmıştır. Bkz. Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 417. Uşak Heyet-i Merkeziyesi'nden 23. Fırka Kumandanlığı'na gönderilen 12 Aralık 1919 tarihli yazı.

hukuka aykırı bir kararı uygun bulmadıkları söylenebilir. Gerçekte de incelendiğinde, Düyûn-ı Umumiye gelirlerinden faydalanılmaya başlanması, tarihsel olarak Sivas Kongresi sonrasına rastlamaktadır. Bu yüzden bu hareketin Heyet-i Temsiliye'ye ait bir karar olduğu daha akla yakındır. Nitekim 1919 Eylülünden sonra mahallerdeki mal sandıklarına ve Düyûn-ı Umumiye ile Reji İdarelerine ait sandıklardaki nakit paralara Kuvâ-yı Milliye tarafından el konulmaya başlanmıştır. Gedos'ta (Gediz) bulunan Kuvâ-yı Milliye birlikleri, mal sandığından 150 lira ve diğer iki kurumdan 11 bin kûsur kuruşu almışlardır⁸⁷. Yalova'da ise Ziraat Bankası memuru Kuvâ-yı Milliye lehine hareket ederek, Ziraat Bankası'na ait tüm kayıtları ve 300 bin kuruşu aşkın oktruva gelirlerini Ankara'ya götürmüştür⁸⁸. Eskişehir'de de Osmanlı Bankası şubesinde mevcut 200 bin liraya el konulmuştur⁸⁹.

Görüldüğü gibi nakitlere el konulması Heyet-i Temsiliye'nin teşkilinden sonra ve özellikle Batı Anadolu'da cephelerin ihtiyacının artması üzerine başlamıştır. Aslında bu dönemde Mustafa Kemal Paşa, Batı Anadolu'da gelişen hareketi tek elden idare etmeye çalışmış ve bunun için Refet Bey'i görevlendirmiştir. İane şeklinde toplanan paraların gelişi-güzel harcanması ve bir bölgeden toplanan paranın diğer bölgenin ihtiyaçlarına kolaylıkla sarf edilememesi hareketin sürekliliği açısından sıkıntı yaratmıştır. Bu nedenle bölgedeki tüm ihtiyaçların Refet Bey aracılığıyla Heyet-i Temsiliye'ye bildirilmesine karar verilmiştir⁹⁰. Fakat cephelerin ihtiyacı için Heyet-i Temsiliye'den para talep edilmesine dair verilen bu karara rağmen, Kasım ayında para ihtiyacı had safhaya ulaşmış ve Mustafa Kemal Paşa bu kez Heyet-i Merkeziye'den bir kereye mahsus olmak üzere para talebinde bulunmuştur⁹¹. Hareketin tek elden idare edilmesi için alınan kararın uygulanamaması, aslında ne

⁸⁷ BOA, DH. EUM.AYŞ, 46/34, (16 Eylül 1335/16 Eylül 1919).

⁸⁸ BOA, DH. EUM.AYŞ, 46/26, (28 Eylül 1335/28 Eylül 1919).

⁸⁹ ATASE, İSH 2A, kutu: 29, gömlek: 94, (30 Eylül 1335/30 Eylül 1919).

⁹⁰ ATASE, İSH 6B, kutu: 274, gömlek: 59. (30 Teşrin-i Evvel 1335/30 Ekim 1919). Aydın ve havalisi Harekat-ı Milliye Reisi Ömer Lütfi Bey "Kuvâ-yı Milliye'nin masraflarına medar olmak üzere 100.000 liraya ihtiyaç duyulduğunu" Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi'ne bildirmiştir. 12. Kolordu Kumandanlığı ise "...her mahallin ihtiyacı hakkında yalnız Refet Bey tarafından teklifatta bulunulmasının" daha önce yapılan müzakerede kararlaştırıldığını ifade etmiştir.

⁹¹ ATASE, İSH 7B, kutu: 328, gömlek: 130, (17 Teşrin-i Sani 1335/17 Kasım 1919).

kadar büyük bir malî buhran yaşandığını göstermektedir. Nitekim Heyet-i Temsiliye'nin bu isteği sadece bir defaya mahsus olmak üzere Konya Heyet-i Merkeziyesince karşılanmıştır⁹². Fakat Heyet-i Merkeziyelerin gelir temin edecek kaynaklarının büyük oranda halk olması ve halkın da daha fazla yükümlülük altına sokulmak istenmemesi, farklı kaynaklardaki nakit paralara el konulmasını zorunlu hale getirmiştir.

Heyet-i Temsiliyenin sandıklara müdahalesi devam etmiş ve nihayet İstanbul'un işgal edildiği 16 Mart'tan itibaren de bu konuda daha açık ve kesin kararlar alınmıştır.

İstanbul'un işgali ile birlikte Heyet-i Temsiliye Reisi adına Mustafa Kemal Paşa, memleketteki bütün Düyûn-ı Umumiye ve Reji İdareleri ile Osmanlı ve Ziraat Bankalarının gelirlerini kontrol altına alan bir emir yayınlamış ve emrin tüm kolordu, vilayet ve müstakil mutasarrıflıklara ve Şile, Gebze, Kartal Kaymakamlıklarına tebliğ edilmesini istemiştir. Bu emre göre;

- Osmanlı Bankalarıyla Düyûn-ı Umumiye ve Reji İdareleri, mevcudundan, mahallerin en büyük mülkiye ve maliye memurlarını haberdar edecek ve herhangi bir tarafa yapılacak para transferi bu iki memur tarafından kontrol edilerek, makamlarına bildireceklerdir. Ziraat Bankaları da aynı şekilde mevcudunu bildirmekle beraber, İstanbul'daki merkezleri dışında diğer yerlerdeki şubeleriyle muamelelerine devam edeceklerdir.

- Bu müesseselerin İstanbul'a para aktarması yasaklanacaktır.

- Bu müesseseler ile mal sandıkları ve evkaf sandıklarında mevcut paranın cins ve kıymeti gösterilerek 18 Mart 1920 itibarıyla miktarları derhal bildirilecektir⁹³.

Bu emir üzerine vilayetlerden bilgiler gönderilmeye başlamıştır. Fakat bu durum, İtilaf Devletlerinin itirazına sebep olmuş ve İtilaf Devletleri Yüksek Komiserleri M. Defrance, S.J. de Robeck ve Maissa tarafından, "*Osmanlı Bankası Müdürlüğü tarafından*

⁹² ATASE, İSH 7B, kutu: 328, gömlek: 131, (30 Teşrin-i Sani 1335/30 Kasım 1919).

⁹³ ATASE, İSH 6C, kutu: 274, gömlek: 161, (18 Mart 1336/18 Mart 1920); HTVD, S. 13, yıl: 4, belge no: 335; Aynı belge için bkz. Saim Türkman, "Kuva-yı Milliye'nin İlaş İkmali ve Heyet-i Temsiliye'nin Kaynakları", **Atatürk Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Atatürk Yolu**, Cilt: 6, Sayı: 22, Ankara 1998, s. 201-210.

Osmanlı Hükümeti nezdinde bu müessesede imtiyaz anlaşması ile teminat altına alınmış olan haklara yasa dışı bir güç adına zarar verildiği için” daha önce yapılan protesto yinelenmiştir⁹⁴.

Nihayet otoritenin İstanbul Hükümeti’nden Anadolu’ya kaydığını gören Osmanlı Bankasının Fransız sermayedarları, Heyet-i Temsiliye ile başlayıp Ankara’da yeni bir hükümetin kurulması ile sonuçlanan sürecin ardından, meclis hükümeti ile görüşmeler yapmış ve bir mutabakata varmışlardır. Bu mutabakat üzerine, 24 Haziran 1920’de, Meclis tarafından çıkarılan bir kararnameyle “...*Bank-ı Osmani adına cari olacak... muamelatın tanzim ve tahsini hakkında Maliye Vekaletiyle Ankara Bank-ı Osmani müdür ve müfettişliği arasında...*” sekiz maddelik bir mutabakat metni aynen kabul edilmiştir. Osmanlı Bankası ile yapılan bu anlaşmanın maddeleri ise şöyledir⁹⁵:

“1- Bank-ı Osmani nüküduna hiç kimse tarafından hiçbir sebep ve suretle müdahale olunamayacaktır.

2- Bank-ı Osmani’nin nüküd ve evrak ve emvali milletin tekeffülü umumisi altında olduğundan istila ve iğtişaat gibi ahval-i fevkaladeye karşı icab eden tedabir ittihaz olunacaktır.

3- Bank-ı Osmani şubeleri Düvel-i İtilafiye veya ona tabi olan İstanbul hükümeti memurları tarafından nüküduna ve idaresine müteallik metalib veya tecavüzat karşısında bulunursa derhal mahalli hükümetlerini haberdar ederek kabil-i nakil eşyasını salim mıntikalara nakl eyliecekdir.

4- Bank-ı Osmani Ankara’da bir daire-i merkeziye tesisi hakkında vaki olan teklifi kabul etmiş olduğundan idare-i mezkûrenin fiilen tesisine kadar diğer şubelerle ve Dersaadet’le muhaberati seri bir sansüre tabi olmak şartıyla serbestdir. Bunun için her şubede bir sansür memuru bulundurulacaktır.

5- Gerek Dersaadet’le gerek Avrupa Merakiziyle vukubulacak muhaberat yalnız Bursa tarikiyle icra edilecek ve Bursa şubesindeki sansür memurunun nezaret ve teftişine tabi olacaktır.

⁹⁴ **Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk**, Ankara, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2003, s. 156-158.

⁹⁵ **BCA**, fon: 30.18.1.1, yer no: 1.3..7: Derviş Kılınçkaya, “1920 Yılıının Yazında Egemenlik ve Mali Kaynakların Denetimi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı: 61, Cilt: XXI, Mart 2005’den naklen.

6- Bank-ı Osmani şubeleri kemafissabık muamelat-ı nakdiye ve ticariyede bulunacaklar ve muameleyi tatil ettiklerinde derhal mensub oldukları mahallerin mahalli hükümet reisine ve Maliye Vekâletine esbab-ı mucibesiyile malumat vermeye mecbur olacaklardır.

7- Bank-ı Osmani şubelerinden Dersaadet'e nakid irsali memnuiyeti kemakân bakidir.

8- Düyûn-u Umumiye ve Reji İdareleri bilumum müessesat-ı ecnebiyenin Anadolu haricindeki muamelatına Bank-ı Osmani tavassut etmeyecektir.”.

Böylece Ankara Hükümeti ciddi nakit sıkıntısını gidermek için Osmanlı Bankası'nın kaynaklarını kullanmayı hedeflemiştir. Osmanlı Bankası ise büyük bir istikrarsızlık ortamı içerisinde bir istikrar alanı oluşturmuş ve bu şekilde ayakta kalabilmiştir⁹⁶.

Osmanlı Bankası ile yaşanan sürecin bir benzeri de Düyûn-ı Umumiye İdaresi ile yaşanmıştır. Sandıklarına yapılan müdahaleler yüzünden Düyûn-ı Umumiye İdaresi de şikâyetçi olmuş ve Maliye Nezareti'ne bir yazı göndermiştir. İdare tarafından gönderilen yazıda, Trabzon ve Bursa Düyûn-ı Umumiye Başmüdürlüklerinde Kuvâ-yı Milliye tarafından nakde ve toplanan hasılatla el konulduğu anlatıldıktan sonra Kuvâ'yı Milliye'nin, hasılatın mahallî hükümete teslim edilmesi ve makbuz mukabilinde mal sandıklarına yatırılmasının istendiği belirtilmiştir. Ayrıca Kuvâ-yı Milliye, tüm mahallî hükümetlerin aynı usulü uygulayacaklarını da ilave etmiştir. Bu yüzden Bursa Düyûn-ı Umumiye Müdüriyeti gerek merkezî hükümetin memurları ve gerek Mustafa Kemal kuvvetleri (Kuvâ-yı Milliye) tarafından “*nakden ve aynen vaz'-ı yed mu'âmelâtı icrâ*” edildiğini ve 8 Mart 1920'den Yunan harekâtının başladığı tarihe kadar (22 Haziran 1920) Bursa, Mudanya, Erdek, Bilecik, Bandırma, Gemlik ve Söğüt İdareleri'nin sandıklarından toplam 6.475.573 kuruşun alındığını ve bunun 2.490.993 kuruşu için de

⁹⁶ Vedat Eldem, **Osmanlı Bankası Tarihi**, Çev. Ayşe Berktaş, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1999, s. 356. Osmanlı Bankası'nın 3 Kasım 1920 tarihli idare heyeti toplantısına ait tutanaklarda, “Kemalist Kuvvetler” diye adlandırılan özel bir hesaptan söz edilmiş ve bu hesaba hazine hesapları kategorisinde yer verilmiştir. Banka yönetimi tıpkı İstanbul Hükümetlerine yaptığı gibi, verilen avansları hazinenin zimmetine kaydetmiştir.

makbuz verilmediğini ifade etmişlerdir⁹⁷.

Bu gelişmeler yaşanırken BMM'nin ilk Maliye Bakanı Hakkı Behiç Bey, Düyûn-ı Umumiye İdaresi'nin Ankara temsilcisi ile görüşerek bir anlaşma sağlamaya çalışmıştır. Bu anlaşmada Düyûn-ı Umumiye İdaresi tarafından dış borçlara karşılık olarak toplanacak vergilerin, Ankara'daki yeni hükümete verilmesi ve savaş bittikten sonra, verilen paraların ödenmesi kararlaştırılmıştır. Bu teklif hem kasaları ve hem zahirelerine el konulan Düyûn-ı Umumiye İdaresi tarafından, en azından örgüte dokunulmayacağını ifade etmesi ve alacaklarının savaş sonrası ödenmesini garanti etmesi nedeniyle olumlu karşılanmıştır⁹⁸. Böylece Düyûn-ı Umumiye gelirleri Millî Mücadele boyunca kullanılmıştır.

Osmanlı Bankası ve Düyûn-ı Umumiye'den elde edilen gelirlere başka zaman zaman kazalarda bulunan Mal Müdürlükleri ve Evkaf Müdürlükleri gibi Osmanlı Devlet teşkilatında yer alan birimlere ait sandıklara da müdahale edilmiştir. Bu anlamda ilginç bir olay Söke'de yaşanmıştır. Kaymakam, Düyûn-ı Umumiye ve Ziraat Bankası memurları ve eşraftan oluşan bir heyet, mal müdürünü çağırarak ve halkın, iâşe bedellerinden kendilerine düşen alacaklarını Kuvâ-yı Milliye'ye teberru olarak vereceklerini ifade ettiklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine mal sandığından iâşe bedeli olarak 431.761 kuruş bir ilmühaber düzenlenerek heyete devredilmiştir⁹⁹. Benzer şekilde Nazilli Evkaf Sandığı'nda mevcut para da Kuvâ-yı Milliye tarafından alınmıştır. Bunun üzerine konu Meclis-i Vükelâ'da görüşülmüş ve sandıktaki paranın Evkaf İdaresi adına İzmir'e sevk edilmesi için Harbiye ve Dahiliye Nezaretleri'nin yardımcı olmaları kararlaştırılmıştır. Ancak elbette para iade edilmemiştir¹⁰⁰.

⁹⁷ BOA, HR.SYS, 2607/5-27-28, (29 Eylül 1336/29 Eylül 1920); **Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk**, s. 162-163'ten naklen. Ayrıca bkz. Süleyman Beyoğlu, *"Kuva-yı Milliye Hakkında Bazı Yeni Bilgiler"*, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 5, İstanbul 1996.

⁹⁸ Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, Cilt: I, İstanbul, Kastaş Yayınları, 2004, s. 137-138.

⁹⁹ ATASE, İSH 2B, kutu: 61, gömlek: 38, (5 Kanun-ı Evvel 1335/5 Aralık 1919). Düzenlenen ilmühaberde 431.761 kuruşun karşısında "i'âşe akçesi, ahâli tarafından terk ve teberru' olunan" ifadesi mevcuttur. İlmühaberinin diğer kısımları ise aynen şu şekildedir: *"İ'âşeden matlûbu olan ahâlinin bu bâbdaki matlûbâtlarını Kuvâ-yı Milliye'ye terk ve teberrû' ettikleri cihetle Söke Ziraat Bankası'ndan Mal Sandığı'na devr edilmiş olan 431.761 guruş i'âşe parasının görülen lüzûm-ı acil ve kat'i üzerine Söke Mal Sandığı'ndan alınarak Söke Kuvâ-yı Milliye sandığına irâd edilmekle işbu ilmühaber Söke sandığından i'tâ kıldı."* Altında şahitlerin imzaları bulunmaktadır.

¹⁰⁰ BOA, MV, 218/45, (4 Şubat 1336/4 Şubat 1920); ATASE, İSH 4B, kutu: 111, gömlek: 110. (9 Şubat 1336/9 Şubat 1920).

Böylece mücadelenin finanse edilmesi için gerekli altyapı oluşturulurken meclisin aldığı kararlar dışında hareket edenler ve keyfi uygulamalar da sınırlandırılmaya çalışılmış ve 1920 yılı sonu itibarıyla düzenli orduya geçiş için bütün adımlar atılmıştır.

Sonuç

Mondros Mütarekesi sonrasında savaşta kaybedilmemiş yerlerin İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi yeni bir mücadele sürecinin başlayacağını göstermişti. Bu çareler daha çok sivil örgütlenmeler yapılması şeklinde gelişmiş, işgaller halk tarafından mitinglerle protesto edilmiş, İtilaf Devletleri temsilcilerine mektuplar gönderilmişti. İzmir'in işgali bu cemiyetleşme durumunu silahlı mücadeleye çeviren dönüm noktası olmuştur. Batı Anadolu'da başlayan milis hareketi bir buçuk yıl kadar devam etmiştir. Bu süreçte gelir temin edilerek silahlı birliklerin ve diğer icra görevi gören sivil organların hatta yaralı ve şehit ailelerinin ihtiyaçları karşılanmıştır. Denilebilir ki Kuva-yı Milliye hareketi savaşanları ve icra mekanizmaları ile birlikte canlı bir organ meydana getirmiştir. Başlangıçta halkın ikna edilmesi ile başlayan hareket o denli büyümüştür ki bir dönem gönüllü kuvvetler muvazzaf askerlerden çok daha iyi şartlara sahip olmuştur. Hareketin sürdürülebilme başarısı birçok nedene bağlı ise de bunların arasında ihtiyaçlarının karşılanabilmesi en etkili nedenlerdendir. Bunu yürüten sivil organlar, Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetleri, Heyet-i Milliye ve Merkezîyeler zamanla ticaret yapan, ihalelere katılan, ziraat yapan şirketlere dönüşmüştür.

Üzerinde durulması gereken önemli bir nokta; hareketin gelir temin ederken gelişigüzel değil belirli kurallar dahilinde hareket etmesidir. Bu durum hareketin meşruiyetini sağladığı kadar tüm Batı Anadolu hareketi için bir yeknesaklık da oluşturmuştur. Mücadelenin en kontrolsüz olduğu dönemdeki faaliyetlerin çok da kendi halinde ve kural tanımaksızın devam etmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer taraftan özellikle BMM'nin açılmasından sonra hareketin gelir temin şekillerinde daha güçlü ve emin adımlar atılmıştır. Her ne kadar yeni meclisi İstanbul Hükümeti tanımamış ise de Osmanlı Devleti'nin gelirleri üzerinde söz sahibi olan kurumlarla -savaş sonrası durumun yeniden gözden geçirileceği sözü ile- anlaşma yapılarak, devlete ait gelirin Batı Anadolu hareketi için harcanması mümkün olabilmiştir.

KAYNAKÇA**Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE)****Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)****Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)**

Akın, Veysi: “Sarayköy Heyet-i Milliyesi ve Milli Mücadele’de Sarayköy”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Ankara, 2009.

Babacan, Hasan: “Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Alaşehir Kongresi İlişkileri”, **Milli Mücadele’de Manisa ve Kuva-yı Milliye Sempozyumu Bildirileri (6-7 Kasım 2009)**, Editör: Nurettin Gülmez, Manisa Valiliği-Celal Bayar Üniversitesi, 2010.

Başaran, Mehmet: **Milli Mücadele’de Çine Heyet-i Milliyesi (1919-1920)**, Aydın, Mor Ajans, 2006.

Başbuğ, Osman: **Kurtuluş Savaşı’nda Silah ve Cephane Temini**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 1988.

Beyoğlu, Süleyman: “Kuva-yı Milliye Hakkında Bazı Yeni Bilgiler”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 5, 1996.

Bolak, Ahmed Aydın: “Balıkesir’de Kuva-yı Milliye Çalışmaları”, **Milli Mücadele’de Balıkesir**, Türk Petrol Vakfı Lale Mecmuası Neşriyatı, 1986.

Çanlı, M.- Türkes, Ü.: **Datça (Reşadiye) Kuva-yı Milliyesi**, Ankara, ATAM, 1999.

Çavdar, Tefik: **Milli Mücadele Başlarken Sayılarla “...Vaziyet ve Manzara-i Umumiye”**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1971.

Dayı, Esin: **Nazilli Kongreleri (1919)**, Erzurum, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1998

Eldem, Vedat: **Osmanlı Bankası Tarihi**, Çev. Ayşe Berktaş, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1999.

Gürler, Hamdi: **Kurtuluş Savaşı’nda Albay Bekir Sami (Günsav), (Mayıs-Haziran 1919)**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1994.

İlgürel, Mücteba: **Milli Mücadele’de Balıkesir Kongreleri**, Ankara, ATAM, 1999.

Kılınçkaya, Derviş: “1920 Yılıının Yazında Egemenlik ve Mali Kaynakların Denetimi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı: 61, Cilt: XXI, Mart 2005.

Kodaman, B.- Babacan, H.: **Hafız İbrahim Demiralay'ın Hatıratı ve Isparta'da Milli Mücadele ile İlgili Belgeler**, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 1998.

Konukçu, Enver: **Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 2000.

Köstüklü, Nuri: **Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1990.

Müderrişoğlu, Alptekin: **Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1990.

Özalp, Kazım: **Milli Mücadele 1919-1922**, 4. Baskı, Ankara, TTK, 1998.

Özkonuk, Tanju: **Türk Kurtuluş Savaşının Finansmanı**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, Cilt: II, İstanbul, 1983.

Selek, Sabahattin: **Anadolu İhtilali**, Cilt: I, İstanbul, Kastaş Yayınları, 2004.

Tekeli, İlhan - İlkın, Selim: **Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tah-takılıç) Bey**, Ankara, TTK, 1989.

Turan, Şerafettin: **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhtetin Çarıklı'nın Kuva-yı Milliye Hatıraları**, TİTE Yayınları, 1967.

“Kuva-yı Milliye Örgütlenmesi ve Kavramının Kurtuluş Savaşı'ndaki Rolü”, **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu, Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 6-8 Eylül 2009**, 1. Kitap, Hz. Oktay Gökdemir, İzmir Büyükşehir Belediyesi, Ankara 2010.

Türk Devrim Tarihi, Cilt: I, 3. Baskı, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 2009.

Türk Devrim Tarihi, Cilt: II, 3. Baskı, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 2009.

Türkman, Saim: “Kuva-yı Milliye’nin İaşe İkmali ve Heyet-i Temsiliye’nin Kaynakları”, **Atatürk Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Atatürk Yolu**, Cilt: 6, Sayı: 22, 1998.

Yıldız, Özlem: “Kuva-yı Milliye’nin Sosyal ve Ekonomik Temelleri”, **Kuva-yı Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu, 6-8 Eylül 2009, Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, I. Kitap, Yay. Haz. Oktay Gökdemir, Haziran 2009.

Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk, Ankara, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2003.

TBMM Zabıt Ceridesi, Ankara, TBMM Yayınları.

Türk İstiklal Harbi (TİH), Cilt: II, Kısım: 2, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 1965.

